

Targum del Profeta Zacarías en la tradición sefardí

Luis Díez Merino - Universitat de Barcelona

1. El Targum a los Profetas Posteriores¹

El TgProf abarca tanto a los ProfAnt como a los ProfPost y es conocido con el nombre de Jonatán ben Uzziel, un discípulo de Hillel que habría vivido en el s. I². Todo esto, sin embargo, está desprovisto de veracidad histórica, puesto que se considera que es una traducción anónima, y quizá obra de distintos autores, aun cuando el producto final, que no ha llegado hasta nosotros, haya podido experimentar una última redacción armonizadora. Se trata de una versión que ya era conocida en época anterior a la era cristiana³.

No existen todavía muchos trabajos sobre el TgProf, aunque sí se pueden señalar algunos que pasan como clásicos, a saber: Z. Frankel⁴, W. Bacher⁵, o P. Churgin⁶, especialmente en su reactualización por Leivy Smolar y Moses Aberbach⁷. Desde el aspecto lingüístico, el TgProf ha tenido un singular estudio debido a Abraham Tal⁸; según este trabajo, el TgJon a los Profetas se habría de datar en Judea antes del año 135 d.C. (rebelión de Bar Kochba)⁹, tesis que puede ser asumida si se tiene en cuenta que al núcleo fundamental se le pudieron añadir nuevos materiales ulteriores, y que probablemente recibió una redacción definitiva en Babilonia, que habría tenido lugar antes de la invasión árabe de Palestina.

1. Las abreviaturas más habituales son: Tg (Targum), TgProf (Targum a los Profetas), TgProfAnt (Targum a los Profetas Anteriores), TgProfPost (Targum a los Profetas Posteriores), TO (Targum Onqelos), TgHag (Targum a los Hagiógrafos), TgAdZ (Targum de Alfonso de Zamora); TgJon (Targum Jonatán).

2. Cf. TB Megillah 3a.

3. P.E. Kahle, *The Cairo Geniza*, 2ª ed., Oxford 1959, p. 195.

4. Z. Frankel, *Zu den Targum der Propheten*, Breslau 1872.

5. W. Bacher, "Kritische Untersuchungen zum Prophetentargum", *ZDMG* 28 (1874) 1-72; Idem, "Notes on the Critique of the Text of the Targum of the Prophets", *JQR* 11 (1899) 651-655.

6. P. Churgin, *Targum Jonathan to the Prophets*, New Haven 1927.

7. L. Smolar - M. Aberbach, *Studies in Targum Jonathan to the Prophets*, The Library of Biblical Studies, Ktav - The Baltimore Hebrew College, Nueva York - Baltimore 1983.

8. A. Tal, *The Targum of the Former Prophets and its Position within the Aramaic Dialects*, Texts and Studies in the Hebrew Language and Related Subjects I, Tel Aviv 1975.

9. Cf también S.H. Levey, "The Date of Targum Jonathan to the Prophets", *VEtEst* 21 (1971) 186-196.

Para la edición de los textos del TgProf hay que recurrir a las ediciones antiguas:

- *editio princeps*, publicada en Portugal: "Targum Jonathanis in Prophetas cum textu hebr. et comment. Kimchii et Levi ben Gerson", Leiria 1494 (en folio).
- Joh. Mercier, "Chaldaea Jonathae Uzielis filii interpretatio", París (ex offc. Car. Steph.) 1557 (en cuarto).
- "Prophetiae Posteriores cum Targum, item commentariis Raschii, Aben Esrae et Kimchii, variis item lectionibus ex multorum exemplarium diligenti collatione in margine adscriptis", París (Rob. Stephanum) 1556 (en cuarto).
- Joh. Mercier, "Jonathanis Targum in XII Prophetas Minores cum versione latina", París 1559 (en cuarto).
- Imman. Tremellio, "Targum Jonathanis in XII Prophetas Minores latine versum", Heidelberg 1567 (en octavo).
- "Micha, Nahum, Habacuc, Sophonia, Hagg., Zachr., Malach., Chaldaice", París 1552 (en cuarto).

El TgProf figura también en otras ediciones antiguas, como las Biblias Rabínicas (1ª Bomberg, Venecia 1515-1517; 2ª Bomberg, Venecia 1524-1525), o a la edición del Códice Reuchliniano de la Badische Landesbibliothek (Karlsruhe) editado por A. Sperber¹⁰. Asimismo, se puede consultar en las ediciones de las Biblias Políglotas, o las más modernas, como a A. Sperber¹¹, aunque se le han propuesto diversas críticas¹².

En época más reciente, por lo que respecta al Tg a los Profetas Menores, se pueden señalar los trabajos de Y. Komlosch¹³, R.P. Gordon¹⁴, y la traducción comentada de K.J. Cathcart y R.P. Gordon¹⁵.

En cuanto a los estudios sobre el TgZac, se pueden recordar los de R.P. Gordon¹⁶, P. Grelot¹⁷ y T. Jansma¹⁸; y en los comentarios modernos a dicho profeta, figura también la aportación de los Targumim para su interpretación¹⁹.

2. La tradición sefardí a los Profetas Posteriores

La tradición sefardí a los Hagiógrafos fue reconocida por A. Díez Macho²⁰, quien la encontraba para Hag. primeramente en el ms. 110 de la Biblioteca Nacional de París, cuyo contenido es el TgHag (Rut, Sal, Job,

10. A. Sperber, *The Pre-Masoretic Bible*, I, Copenhagen 1956.

11. A. Sperber, *The Bible in Aramaic* (5 vols.) Leiden 1959-1973; cf también idem, "Zur Textgestalt des Prophetentargums", ZAW 44 (1926) 175s.; idem, "Zur Sprache des Prophetentargums", ZAW 45 (1927) 267-287.

12. R.P. Gordon, "Sperber's Edition of the Targum to the Prophets: A Critique", JQR NS 64 (1974) 314-321.

13. Y. Komlosch, "The Etymological Basis of Certain Translations in Targum Jonathan to the Twelve Prophets" (en heb.), G.B. Sarfati et al. (eds.), *Studies in Hebrew and Semitic Languages*, Ramat Gan 1980, pp. 159-165.

14. R.P. Gordon, "The Targum to the Minor Prophets and the Dead Sea Texts: Textual and Exegetical Notes", RevQum 8 (1973) 425-429.

15. R.P. Gordon - K.J. Cathcart, *The Targum of the Minor Prophets*, The Aramaic Bible vol. 14, Edinburgh 1989.

16. R.P. Gordon, "An Inner-Targum Corruption (Zech i 8)", VT 25 (1975) 216-221.

17. P. Grelot, "Une Tosephta targoumique sur Zacharie, II, 14-15", RevBibl 73 (1966) 197-211.

18. T. Jansma, "Inquiry into the Hebrew Text and the Ancient Versions of Zechariah IX-XIV", OS 7 (1950) 1-142.

19. B. Otzen, *Studien über Deuteriosacharja*, Acta Theologica Danica 6, Copenhagen 1964; M. Saebo, *Sacharja 9-14. Untersuchungen von Text und Form*, WMANT 34, Neukirchen-Vluyn 1969; W. Rudolph, *Haggai, Sacharja 1-8, Sacharja 9-14, Maleachi*, KAT XIII/4, Gütersloh 1976.

20. A. Díez Macho, "Le Targum de Job dans la tradition Sefardie", M. Carrez - J. Doré - P. Grelot (eds.), *De la Tôrah au Messie*, Tournai 1981, pp. 545-556.

Prov, Cant, Qoh, Lam, Est I y Est II [en los fols. 17r-139v]). Fue copiado en Tlemcen (Argelia) por Natan ben Saadia ha-Cohen Solal entre los años 5215-5217.

Si bien en el ms. 110 no aparece ni el TO, ni el TgProf, esta tradición se encuentra para esos dos bloques targúmicos en otras fuentes, en concreto, los mss. copiados por Alfonso de Zamora. Se trata de dos mss. gemelos, que hoy se encuentran en la Biblioteca de San Bernardo de la Universidad Complutense, y que anteriormente pertenecieron al Colegio de San Ildefonso de Alcalá. Villa-Amil los describió así: «Biblia repartida en dos volúmenes, de los cuales el primero (n.º 4, o M 4) contiene los libros de los Profetas Mayores y Menores, y el segundo (n.º 5, o M 5) empieza con el libro de Ester y acaba con los Cánticos; y acompañada de la versión latina y de notas marginales autógrafas de Alfonso de Zamora, según una de las cuales se acabó de escribir el texto en 1517. - Dos códices escritos a dos columnas, una en caldeo y otra en latín, en 287 horas el primero y 194 el segundo, de pergamino en folio mayor»²¹.

Al mismo Alfonso de Zamora se deben los mss. de la Universidad de Salamanca: M-1 (Tg a Profetas Anteriores), M-2 (Tg a Hagiógrafos), M-3 (Tg a Ezequiel y XII Profetas Menores). También pertenece a AdZ el ms. de la Biblioteca Nacional de Madrid n.º 7542 (Tg a Profetas Anteriores).

Para el TO disponemos actualmente del texto targúmico publicado en la Biblia Políglota Complutense vol. I, que, al haberse perdido su apógrafo, sirve hoy como si fuese un manuscrito. Es verdad que se ha propuesto como *Vorlage* el ms. n.º 6 del Catálogo de Villa-Amil (ms. 117 - Z - 15) de la Universidad de Madrid, un ms. del s. XIII que fue completado en el año 1534 por AdZ en algunos fols. que le faltaban, como creyeron J. Llamas²² y F. Pérez Castro²³.

Esta misma tradición sefardí figura en la Biblia Políglota de Amberes, donde Arias Montano empleó los mss. copiados por AdZ, pero con algunas singularidades; p.e., desechó todas las lecturas dobles (Targumim Aherim), suprimió muchas *matres lectionis*, acomodó las terminaciones de los verbos al arameo bíblico, y de hecho tenemos el testimonio de Francisco Rephaelengius (Fr. van Rabelingen), quien en el prólogo al vol. VIII de la Políglota de Amberes afirma: «Variae lectiones et annotatiunculae, quibus Thargum, id est Chaldaica Paraphrasis, infinitis in locis illustratur et mendatur».

La tradición sefardí de la Biblia aramea ha sido ya reconocida con características textuales individualizadas. Después de los años 1980, dichos mss. figuran sea como texto base, sea como aparato crítico. La atención prevalente hasta ahora se había centrado en el Tg a los Hagiógrafos.

En este trabajo queremos dedicar nuestra atención al Tg del profeta Zacarías, porque posee la singularidad de unos fragmentos (Tosefta) que no figuran en las ediciones habituales, es decir, ni en las Biblias Rabínicas, ni en las Políglotas, ni tampoco en ediciones más recientes como las de P. de Lagarde o A. Sperber.

3. El ms. base para el Tg al Profeta Zacarías

3.1. El texto arameo del TgZac

Hay dos posibilidades para editar el TgZac en su original arameo: tomar el texto del ms. Villa-Amil n.º 4, que se encuentra en la Biblioteca de la Universidad Complutense, en la sección de San Bernardo (en este momento en el antiguo edificio del Rectorado de la Universidad Complutense), o bien emplear el ms. M-2

21. J. Villa-Amil y Castro, *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca del Noviciado de la Universidad Central*, I. Codices, Madrid 1878, pp. 1-5.

22. J. Llamas, "Los mss. hebreos de la Universidad de Madrid", *Sefarad* 5 (1945) 279 (describe el ms. 117-Z-15).

23. F. Pérez Castro, "Biblias Políglotas y versiones no españolas de la Biblia", *Scripta Theologica* 2 (1970) 518.

de la Biblioteca Universitaria de Salamanca. En realidad, es preferible emplear el primero porque es anterior, y porque pensamos que el de Salamanca M-2 depende de aquél. Ahora bien, dado que el Tg en el Villa-Amil n.º 4 aparece en la columna interior y tiene, por tanto, muchos lugares oscuros y de difícil lectura, hemos optado aquí por seguir la lectura del Salamanca M-2. En efecto, en este manuscrito el texto arameo aparece una vez en la columna exterior y otra en la interior, y se ha conservado mucho mejor. Aun cuando nuestra transcripción sigue, pues, el ms. Salamanca M-2, hemos colacionado en todas las ocasiones posibles el texto del Villa-Amil n.º 4.

El ms. Villa-Amil n.º 4 fue descrito primeramente por José Villa-Amil y Castro²⁴ y posteriormente por J. Llamas²⁵. Tiene un colofón en hebreo que dice: "Hemos terminado estos libros que son: Ezequiel y los XII en el día séptimo, a tres días del mes de agosto del año 1532 según el cómputo de nuestra redención. Por mano de Alfonso de Zamora, en la ciudad de Alcalá de Henares. Gloria a Dios".

La columna aramea del TgZac es precedida de un pequeño colofón en hebreo, al final del libro de Ageo, donde se dice: "Se terminó el libro de Ageo. Y comienza el libro de Zacarías". Y en la columna de la traducción latina se dice: "Explicit Aggias Pro[feta]", "Incipit interpretatio latina translationis chaldaice libri Zacarie Prophete".

Solamente señala los capítulos: en la col. aramea: "cap. I", en la col. latina: "Caput p[rimu]m".

Tosefta: en M 4 se señala la Tosefta con letras hebreas; suele llevar encima tres Segol invertidos para indicar que no pertenece al texto; las letras hebreas son más pequeñas que el resto del texto principal, y no van vocalizadas. Aunque alguna vez "Tos[efta]" aparece abreviado, y en ocasiones está omitido, generalmente se suele advertir cuándo está dicha Tosefta. En el S, por ejemplo, el término aparece en el texto mismo del Tg con unos caracteres idénticos al resto del Tg, pero marcado con unos puntos seguidos sobre las letras, a veces soberrrayado; además en el S, la palabra está vocalizada (Tosefta). En alguna ocasión, tras olvidar ponerla en el texto, lo escribió en el margen abreviado: "Tos[efta]". Estas Toseftot vienen señaladas en TgZac 2,14; 2,15; 2,16; 2,17; 3,1; 3,9; 4,2. En estos casos, la Tosefta está señalada expresamente en el Tg, generalmente dentro del texto, pero a veces escrito en el margen.

Haftarot: en M 4 nunca se señalan las Haftarot; en cambio, S señala siempre las Haftarot que corresponden a Zac, y lo hace poniendo en mayúsculas el primer vocablo del arameo (no se señalan en la traducción latina), que va en grandes letras y ocupan dos líneas de texto, de tal modo que sobresalen ampliamente del texto normal. Tales comienzos con letras mayúsculas, que, se supone, indican las Haftarot, están señalados en: TgZam 4,8; 6,9; 9,9; 10,3. Existen otros casos en que es una sola la letra la que se pone con mayúsculas: TgZac 8,4; 8,6; 8,7; 8,9; 8,20; 8,23 (en este caso es siempre la mayúscula Kaf), o de dos letras: TgZac 11,13.

Targumim aherim: son las lecturas alternativas que ofrece el ms. de Salamanca M-3 en el margen, p.e., en Zac 2,10 aparece en el margen, precedida de la abreviatura Nun-Alef (*nusha ahrina*), poniendo una señal sobre el Tg a que se refiere.

3.2. La traducción latina del TgZac

Hemos optado por la traducción latina que se ofrece en el ms. Villa-Amil n.º 4. Esta traducción va en la columna exterior en todos los folios, de manera que se ha conservado mucho más clara que la col. aramea, que en casi todos los folios tiene muchas líneas borrosas. La elección del ms. Villa-Amil n.º 4 sobre el Salamanca M-2 se ha debido a que pensamos que el ms. Villa-Amil es el apógrafo empleado por el mismo

24. J. Villa-Amil y Castro, *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca del Noviciado de la Universidad Central*, I, Códices, Madrid 1878.

25. J. Llamas, "Los manuscritos hebreos de la Universidad de Madrid", *Sefarad* 5 (1945) 261-284.

escriba, Alfonso de Zamora, para transcribir el texto del Salamanca M-2. De hecho, señalamos en las notas las diversas pruebas que encontramos puntuales para esta afirmación.

En el ms. Villa-Amil n.º 4 existen diversas correcciones que señalamos en las notas. Estas correcciones son asumidas por el Salamanca M-2, que las incorpora sistemáticamente; por lo cual deducimos que el Villa-Amil n.º 4 tuvo un corrector de 2ª m. en la traducción latina, y que dicho corrector actuó antes de que se hiciese la copia de Salamanca M-2. ¿Quién fue el corrector del Villa-Amil n.º 4? Pudo ser el mismo Alfonso de Zamora, que fue el amanuense de los dos mss., o también otro que actuó como 2ª m. en el Villa-Amil n.º 4. Lo cierto es que cuando se hizo la copia del Salamanca M-2, el Villa-Amil n.º 4 estaba ya corregido; lo que no quiere decir que si fue el mismo Alfonso de Zamora el que corrigió el Villa-Amil n.º 4 (1518), lo pudo hacer a la vez que realizaba la copia del Salamanca M-2 (1532), ya que ambos mss. están reconocidos como obra de Alfonso de Zamora según los correspondientes colofones hebreos (los colofones latinos o españoles nada nos dicen al respecto). Pero habría que distinguir al amanuense del texto arameo del amanuense de la traducción latina.

Sospechamos que el texto arameo del M 4 y del S han sido escritos los dos por Alfonso de Zamora, que es lo que afirman de hecho los respectivos colofones escritos en hebreo bajo ambos textos arameos, a pesar de que la escritura de la traducción latina es totalmente diferente de la de M 4 de la de S. La de M 4 sí es letra de Alfonso de Zamora, pero la de S pensamos que es distinto amanuense; y esto por varias razones: a) los rasgos caligráficos son muy diferentes: M 4 escribe siempre "et", mientras que S hace la abreviatura &; la "d" lleva un rasgo recto en M 4, mientras que en S lo inclina totalmente hacia la izquierda; b) el signo de abreviatura en M 4 es una raya horizontal sobre la sílaba abreviada; en cambio S hace un rasgo como si fuese una "s" volada hacia arriba; c) el M 4 es parco en el empleo de las mayúsculas para los nombres; en cambio el S generalmente escribe con mayúsculas los nombres propios; d) el M 4 emplea dos signos como final de período: el período intermedio con dos puntos y el período final (final del vers.) con un punto; en cambio, el amanuense del S escribe siempre dos puntos, sea párrafo intermedio, sea párrafo final; e) el vocablo "t[e]rra" se abrevia siempre así en M 4, pero en S nunca se abrevia la "e"; f) en M 4 la "e" que pertenece a un diptongo lleva a veces una forma de "ç"; en cambio, en S se hace un rasgo muy largo hacia abajo. Esta traducción latina no la publicamos aquí, pero se hará pronto en otro lugar.

Median dieciséis años entre la escritura del ms. M 4 y el ms. S. En ese tiempo la escritura de Alfonso de Zamora puede haber evolucionado. Pero aunque ello sea fácilmente admisible para la caligrafía aramea, no lo es tanto para la escritura latina. Probablemente la grafía del ms. S sea de un amanuense distinto a Alfonso de Zamora, aun cuando Alfonso de Zamora firme los dos textos arameos.

תרגום זכריה

- 1,1 בירחא תמינאה בשנת תרתין לדריש הוה פיתגם¹ נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיה בר עדו נביא² למימר:
- 2 הוה רגז מן קדם יי על אבהתכון על דארגיזו³ קדמוהי:
- 3 ותימר להון כדן אמר יי צבאות תובו לפולחנ⁴ אמר יי צבאות ואיתפני⁵ במימרי לאוטבא לכון אמר יי צבאות:
- 4 לא תהון כאבהתכון דיתנביאו⁶ להון נביאיא קדמאי למימר תובו כען מאורחתכון בישתא ומעובדיכון בישתא ומעובדיכון מקלקליא ולא קבילו ולא אציתו למימרי אמר יי:
- 5 אבהתכון אן אינון ואם תימרון נביאיא לעלמא קיימין בקושטא נביאיא לא לעלמא קיימין:
- 6 ברם פיתגמי וקיימי דפקידית ית עבדי נביאיא הלא אדביקו אבהתכון ותבו ואמרו כמא דחשיב יי צבאות למעבד לנא כאורחתנא וכעובדנא כן עבד עמנא:
- 7 ביום עשרין וארבעה לחד עשר ירחין הוא ירח שבט בשנת תרתין לדריש הוה פיתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בר ברכיה בר עדו⁷ נביא⁸ למימר:
- 8 חזיתי בליליא והא גברא רכיב על סוס סימוק והוא קאים בין אילני הדסיא די בבבל ובתרוהי סוסון סמוקין קווחין וחיוורין:
- 9 ואמרית מה אילין רבוני ואמר לי מלאכא דממליל עמי אנא אחזינך⁹ מן אינון אילין:
- 10 ואתיב גברא דקאים בין אילני הדסיא ואמר אילין דשלח יי להלכא בארעא:
- 11 ואתיבו ית מלאכא דיי דקאים בין אילני הדסיא ואמרו הלכנא¹⁰ בארעא והא כל ארעא יתבא שליוא ושקטא¹¹:
- 12 ואתיב מלאכא דיי ואמר יי צבאות עד אימתי את לא תרחם ית ירושלם וית קרויא דבית יהודה דאיתיתא עליהון לוט דן שבעין שנין:
- 13 ואתיב יי ית מלאכא דמליל עמי פיתגמין תקנין פיתגמין דנחומין:
- 14 ואמר לי מלאכא דממליל עמי איתנבי למימר כדן אמר יי צבאות מתפרע אנא פורענות ירושלם וציון קנאה רבא:
- 15 ורגז רב אנא רגז על עממאי דשלין שליוא דאנא רגזית¹² על עמי זעיר ואינון מסייעין לאבאשא:
- 16 בכך כדן אמר יי איתוב לירושלם ברחמין בית מקדשי בית מקדשי יתבני בה אמר יי צבאות וחוט דמשחתא יתנגד על בנין כותלי ירושלם:
- 17 עוד איתנבי למימר כדן אמר יי צבאות עוד יתמליין קרוי עמי טובא וינחם יי עוד ית ציון ויתרעי עוד בירושלם:
- 18(12,1) וזקפית ית עיני וחזית והא ארבע מלכוון:
- 19(2) ואמרית למלאכא דממליל עמי מן אילין ואמר לי אילין מלכוותא דבדרא ית אינש יהודה וית ישראל ויתבי ירושלם:
- 20(3) ואחזיני יי¹⁴ ארבעה אומנין:
- 21(4) ואמרית מן אילין אתאן למעבד¹⁵ ואמר למימר אילין¹⁶ מלכוותא דבדרא ית אינש יהודה ולא שבקא אינש להלכא בקומאז¹⁷ זקופא ואתאה אילין לאזעא יתהון למתבר ית מלכוות עממאי דנטלא זין¹⁸ על ארעא דבית יהודה לאגליותה:
- 19(5,2,1) וזקפית עיני וחזית והא גברא ובידיה חוט דמשחתא:
- 6 ואמרית לאן את אזיל ואמר לי לממשח ית ירושלם למיחזי כמה פותיה וכמה אורכה:

- 7 והא מלאכא דממליל עמי נפיק ומלאכא אחרינא נפיק לקדמותיה:
 8 ואמר ליה רהוט מליל עם עולימא דיכי למימר פצחין תתיב ירושלם מסגי אנשא ובעירא בגוה:
 9 ומימרי יהא לה אמר ייי כשור דאישא מקף לה סחור סחור וביקר אשרי שכינתי בגוה²⁰:
 10 אכלו למבדריא ואמרו להון איתכנשו ואיתו מארע צפונא²¹ אמר ייי ארי בארבע רוחי שמיא בדרית יתכון אמר ייי:
 11 אכלו²² לכנישתא דציון ואמרו לה אישתיזבי ואיתא דיתבא במדינת בבל:
 12 ארי כדנן אמר ייי צבאות בתר יקרא דאמיר לאיתאה עליכון שלחני על עממיא דבזיון יתכון ארי דמנזיק לכון כיד מושיט ידיה למקרב בגלגלי עינוהי:
 13 ארי הא אנא מרים ית מחת גבורתי עליהון ויהון עדי למפלחיהון ותידעון ארי ייי צבאות שלחני:
 14 בועי וחדו כנישתא דציון ארי אנא מיתגלי²³ ואשרי שכינתי בגויך אמר ייי: **תוספתא**: בועי וחדו כנישתא דציון ארי מימרא דיי מיתגלי²⁴ לאשראה שכינתיה בגויך דהוא אמר הא כניהור צפרא ותקית ויוסף נהוריה לכל עלמא יתיר מכולא כן כנישתא-דציון כין²⁵ גבורתיה²⁶ יקריה ודיניה יתיר מכולא הא אתון דבית ישראל כד שמעין אתון למילי אוריתי לא תדחלון²⁷ מן קדם בישתא דאתי לעלמא ארי אשר בגויך עם ענוותן²⁸ דלא ישתכח בפומהון לישן ביש דבזכותהון יתפרנסון עמא רבא וישרון ולית דמניד ויתרחצון בשמא דיי:
 15 ויתוספון עממין סגיאין על עמיה דיי בעידנא ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי שכינתי בגויך ותידעון²⁹ ארי ייי צבאות שלחני ליד: **תוספתא**: ואתון דבית ישראל עמיה דיי שו כען לבכון מן יומא הדין ולעילא לדחלות שמיה ותובו מאורחתכון בישאי ומעובדיכון מקלקליא ברם אמרית לבני ישראל אם אתון מסתכלין למימרי ותדחלון ותשמעון לאולפן אוריתי לא יפסוק מדורכון מארע בית שכינתי וכל טבוון דאמרית לאבהתכון איתי עליכון בזכות אבהתכון צדיקיא ולא יכילו בני ישראל לסובלא בנפשיהון למשמע למילי נביאיא אלא אקדימו וחבילו עובדיהון ותבו לארחתהון מקלקליא וביומא דאיתגליותי למידן כל עמא ארי גזירתא נפקת מן קדמי לכנשא עממיא אומיא ולישניא לקרבא למלכותא ולמשפך עליהון חימתי וכל תקוף רוגזי עד דיסופון כל רשיעי ארעא מן קדמי אפריש עמי בית ישראל מנהון ולא אשפוך חמתי עליהון וארחס³⁰ עליהון בדיל רחימת אבהתהון צדיקיא ואכניש ית גלוותהון מביני עממיא דאיתגליא לתמן ויהון כל עממיא אומיא ולישניא ומלכותא מנטלין להון על כתפיהון ומיתין³¹ להון קדמי הא כקורבנין ויהון קדמי לעם חביב ואשרי שכינתי בגויך ותידעין³² ארי ייי צבאות שלחני לאיתנבאה עלך:
 16 ויחסין ייי לדבית יהודה חולקהון על ארעא דקודשא ויתרעי עוד בירושלם: **תוספתא**³³: ותבעו ית דחלתא דיי כל עינוותניא ארעא דדיני רעותיה עבדו תבעו קושטא תבעו ענוותנותא ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם ייי ואסער על רברביא ועל בני מלכא ועל דמיתרגשין³⁴ למפלח לטעוותא ועל כל גובריא דשלו שלותא ועל נכסיהון דאמרין בלביהון³⁵ לית רעא מן קדם ייי לאוטבא:
 17 ספו כל רשיעיא מן קדם ייי ארי יתגלי ממדור קודשיה: **תוספתא**: ווי לכל רשיעיא דאמרין בלביהון³⁶ לית כל אילין כד יתגלי ממדור קודשיה:
 3,1 ואחזיני ית יהושע כהנא רבא קאים קדם מלאכא דיי וסטא³⁷ קאים על ימיניה לאסטנא³⁸ ליה: **תוספתא**: וכד הוא מסטין הוה אמר³⁹ רבון עלמא הלא דין יהושע כהנא רבא דיתבחר⁴⁰ מכל כהניא וכדו אינסיב לבגוהי נשין דלא כשרן לכהונתא אם ניהא קדמך אשוף⁴¹ ביה ואישיציניה מן ארעא:
 2 ואמר ייי ליחטי⁴² יגער ייי בך יחטיא⁴³ ויגער ייי בך דאיתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם הלא הוא דין יהושע כהנא רבא דקדש⁴⁴ שמי רבא כד יתרמי⁴⁵ במסריתא דברזלא עם אחאב בר קוליא⁴⁶ ועם צדקיה בר מעשיה כד הוה מגיפין עם נשי חבריהון בפיתגמי שיקרא דהוה אזל חד מנהון ואמיר

כדון אמרנ יי לך שכובי עם חברי דין ויפוק צמחך בר דיהא נביאה על ישראל ובכין אטעיתונן למיזל לות איתת נבוכדנאצר ואמרו לה שכובי עמנא ויפוק מיניך בר דיהא מלכא ונביאה ואף היא אישתעיאת קדם נבוכדנאצר ואמר להון אינסי יתכון כמא דנסייתי חנניה מישאל ועזריה מתיבין ואמרין ליה אינון הוו תלתא ואיסתייעו דין לדין בזכותהון אמר להון בחרו עמכון חד בחרו להון ליהושע כהנא רבא ואיתרמי עמהון לגו נורא אינון קלו והוו ככסנין ואישתויב יהושע מביניהון בכין מתיל כאור משיזיב מן יקידא:

3 ויהושע הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרן לכהונתא קדם מלאכא דיי:
4 ואתיב ואמר לדמשמשין קדמוהי למימר אימרו ליה ויפיק נשין דלא כשרן לכהונתא מביתיה ואמר ליה חזי דאעדיתי מינך חובך ואלביש יתך זכוואן:
5 ואמרית שוו מצנפא דכיא על רישיה ושויאו מצנפא דכיא על רישיה ואסבוהי אתתא דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי קאים:

6 ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר:
7 כדון אמר יי אם בארחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת מימרי תיטר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי ואף תיטר ית עזרתי ובאחיות מיתא אחיינך ואתן לך רגלין קלילין מהלכין בין שרפא האילין:

8 שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גוברין כשרין למיעבד להון ניסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי:

9 ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעה עינין חזיין לה הא אנא גלי חזותיה אמר יי צבאות ואעדי ית חובי ארעא ההיא ביומא חד: **תוספתא**⁴⁷: ארי הא גזירתא דאיתגזירת על בית ישראל לאתפרעא מנהון על חד שבעא בחוביהון כמא דכתיב בספר אוריתא דמשה אם תהכון קדמי בקשיו ואירדי יתכון שבע על חוביהון הא אנא מבטלא לגזירתא אמר יי צבאות ואעדי ית חובי דישראל ביומאחד: בעידנא ההיא אמר יהוה צבאות תערעון גבר לחברתיה

10 בעדמא ההיא אמר יי צבאות תערעון גבר לחברתיה לתחות פירי גופנוהי ולתחות פירי תינוהי:
4,1 ותב מלאכא דממליל עמי ואעירני כגברא דאיתער משינתיה:

2 **תוספתא**: ואמר לי מה את חזי ואמרית חזיתי והא ירושלם מזהרא כזיהור יקרא דיי מית מקדשא בני בגווה והיכל ואולמא מגו בית מקדשא ומדבחא סתוקן בגו היכלא ובניא בני אהרן מקרבין עלוהי קורבנין קטורת בוסמין על גבי מדבחא בתנינא מסתכל אנא וחזית והא סיעת ספריא דאיתא עם מלכא משיחא בר דוד דאתי ברישא ושבעה פרנסין טבין דאתו עם כל חד וחד ואילין שמהתהון דוד מלכא באמצעא אדם ושת ומתושלח מימינא אברהם יצחק ויעקב ומשה משמאלא ובתליתא אנא מסתכל וחזי בבית מקדשא והא מנרתא דדהבא כלה וגולתא על רישה ושבעא בוצינאה דעלהא שבעה ושבעה דמריקין מנהון משיחא לבוצינא דעל רישה:

3 ותרתין זיתין דעלהא חד מימין גולתא וחד על שמאלה וחזית תרין שמשין קדישין משה ואהרן קימין משה קאים לרוח דרומא ומליף ית עמא דיי אוריתא ואהרן קאים לרוח ציפונא ומכפר על חובי כנישתא:

4 ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי למימר מה אלין רבוני:
5 ואתיב מלאכא דממליל עמי ואמר לי הלא ידעת מאן אינון אילין ואמרית לא רבוני:
6 ואתיב ואמר לי למימר דין פיתגמא דיי עם זרובבל למימר לא בחיל ולא בגבורה אלהין ברוח מימר קודשי אמר יי צבאות:

7 מה את חשיב מלכותא טפשתא קדם זרובבל הלא כמישרא ויגלי ית משיחא דאמיר שמיא מלקדמין וישלוט בכל מלכוותא דיי קיימא לעלם ולעלמי עלמאי:

8 והוה⁴⁸ פיתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר:

- 9 ידי זרובבל שריאה למיבני ביתא הדין וידוהי ישכללונה ותידעון ארי ייי צבאות שלחני לוותכון:
 10 ארי מן דיכי דבסר יומא דין על בנינא דהוא זעיר הלא יתוב ויחדי כד יחזי ית אבן משקולתא
 בידא דזרובבל שבעה נדבכין באילין קדם ייי גלן עורבדי בני אינשא בכל ארעא:
 11 ואתיבית ואמרית ליה מה תרין זיתא האילין על ימין מנרתא ועל שמאלה:
 12 ואתיב ואמר ליה דין משה ואהרן קאים לרוח דרומא ומליף ית עמא דיי אוריתא ואהרן קאים
 לרוח ציפונא ומכפר על חובי כנישתא⁴⁹: ואתיבית תנינות ואמרית ליה מה תרין שובלי זיתא דביד
 תרין איסקריטון די דיהב די מריקין מנהון משחא לבוציני דהבא:
 13 ואמר לי למימר הלא ידעת מה אילין ואמרית לא ריבונני:
 14 ואמר אילין תרין בני רברביא דקימין קדם ריבון כל ארעא:
 5,1 ותבית וזקפית עיני וחזית והא מגילה פרחא:
 2 ואמר לי מה את חזי ואמרית אנא חזי מגילה פרחא אורכה עשרין אמן ופותיה עשר אמן:
 3 ואמר לי דא מומתא דעתידיא למיפק על אפי כל ארעא ארי כל דגניב ומכדיב מידא לקי וכל
 דמקיים בשמי לשקר מידא לקי:
 4 אפיקתה אמר ייי צבאות ותיעול לבית גנבא ולבית דמקיים בשמי לשיקרא ותיבית בגו ביתיה
 ותשיציניה וית אעוהי וית אבנוהי:
 5 ונפק מלאכא דממליל עמי ואמר לי זקוף כען עינד וחזי מן דגלן אילין:
 6 ואמרית מן אינון ואמר אילין עמא דהו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא והא אינון גלן קדם
 כל יתבי ארעא:
 7 והא עממין קלילין מגלן יתהון בקלילו ואתו עממין אחרנין ויתבו באתריהון על דהו נסבין
 ויהבין במכילתא דשיקרא:
 8 ואמר על דא איתחייבו וגלן על דהו נסבין ויהבין במכילתא דשיקרא ואתו עממין אחרנין
 ויתבו באתריהון:
 9 וזקפית עיני וחזית והא תרתין מדינן גליין ועממין קלילין מגלן יתהון בקלילו כמא דמשתדי
 נישרא ואגליאו ית עמא דהו נסבין ויהבין במכילתא דשיקרא לביני מלכוות עממי ארעא דתחות כל
 שמיא:
 10 ואמרית למלאכא דממליל עמי לאן אינון מגלן ית עמא הדין דהו נסבין ויהבין במכילתא
 דשקרא:
 11 ואמר לי לאתקנא להון אתר במדינת בבל ויתעכבון ויתאחרון תמן עד דימטי זימניהון:
 6,1 ותבית וזקפית עיני וחזית והא ארבע רתיכא נפקן מבין תרין טוריא וטוריא טורי נחשא:
 2 ברתכא קדמיתא סוסון סומקין וברתיכא תניתא סוסון אוכמין:
 3 וברתיכא תליתא סוסון חיוורין וברתיכא רביעתא סוסון פציחין קטמין:
 4 ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי מה אילין רבונני:
 5 ואתיב מלאכא ואמר לי אילין ארבע מלכוותא דאינון בארבע רוחי שמיא גליין מלאיתעתדא
 קדם ריבון כל ארעא:
 6 דבה סוסון אוכמין נפקין לארע ציפונא וחיוורין נפקין בתריהון ופציחין נפקו לארע דרומא:
 7 וקטמנין נפקו ובעו למיזל להלכא בארעא ואמר איזילו והליכו בארעא והליכו בארעא:
 8 ואכריז עלי ומליל עמי למימר חזא דגלן דנפקין לארע ציפונא אימר להון עיבידו ית רעותי בארע
 ציפונא:
 9 והוה⁵⁰ פיתגם נבואה מן קדם ייי עמי למימר:
 10 סב מן בני גלותא מחלדי ומן טוביה ומן ידעיה ותיתי את ביומא ההוא ותיעול לבית יאשיה בר
 צפניה דאתו מבבל:

- 11 ותיסב כסף ודהב ותעביד כליל רב ותשוי בריש יהושע בר יהוצדק כהנא רבא:
- 12 ותימר ליה למימר כדן אמר ייי צבאות למימר הא גברא משיחא שמיה דעתיד לאיתגלי ויתרבי ויבני ית היכלא דיי תליתאה דלא יחרוב לעלם⁵¹:
- 13 והוא יבני ית היכלא דיי והוא יטול זיו ויתב וישלוט בכל עממא ויתב על כורסיה ויהא כהן רב על כורסוהי ומלכא דשלמא תהא בין תרויהון:
- 14 ותושבחתא תהא לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בר צפניה לדוכרנא בהיכלא דיי:
- 15 ומארע רחיקא ייתון ויבנון ית היכלא דיי ותידעון ארי ייי צבאות שלחני לאיתנבאה לכוך ויהא אם קבלא תקבלון למימרא דיי אלהכון:
- 7,1 והוה בשנת ארבע לדריוש מלכא הוה פיתגם נבואה מן קדם ייי עם זכריה בארבעה לירחא תשיעאה בכסלו:
- 2 ושלח לבית אל⁵² שראצר ורגם מלך וגיבורוהי לצלאה קדם ייי:
- 3 למימר לכהניא דמשמשין בבית מקדשא דיי צבאות ולספריא למימר האבכה בירחא חמישאה האמנע נפשי מתפנוקין כמא דעבדית דן כמה שנין:
- 4 והוה פיתגם נבואה מן קדם ייי צבאות עמי למימר:
- 5 אמר לכל עמא דארעא ולכהניא למימר ארי ציימין אתון וספדין בחמישאה ובשביעאה דן שבעין שנין הצום תעני אתון מתענין קדמי:
- 6 ודאתון אכלין ודאתון שתן הלא לאוטבא לכוך אתון אכלין ולאוטבא לכוך אתון שתן:
- 7 הלא ית פיתגמא דשלח ייי ביד נביאיא קדמאי כד הות ירושלם יתבא ושליא וקרווהא סוחרנא ודרומא ושפלתא יתיב:
- 8 והוה פיתגם נבואה מן קדם ייי עם זכריה למימר:
- 9 כדן אמר ייי צבאות למימר דין דקשוט דינו וחיסדא ורחמי עיבידו גבר עם אחוהי:
- 10 וארמלא ויתים גיור ומסכן לא תינסון ובישת גבר אחוהי לא תחשבון בלבכון:
- 11 וסריבו לקבלא ויהבו כתפיהון מריד ואודניהון יקירו מלמשמע:
- 12 ולבהון שויאו תקיף כשמירא מלקבלא ית אוריתא וית פיתגמא דשלח ייי צבאות במימריה ביד נביאיא קדמאי והוה רגז רב מן קדם ייי צבאות:
- 13 והוה כמא דאיתנביאו להון נביאיא ולא קבילו כן יצלון קדמי ולא אקביל צלותהון אמר ייי צבאות:
- 14 ואיבדרינון ביני עממא דלא ידעונון וארעא תצדי בתריהון מדעדי ומדתאיב על דשויאו ארע חמדתא לצד:
- 8,1 והוה פיתגם נבואה מן קדם ייי צבאות עמי למימר:
- 2 כדן אמר ייי צבאות מתפרע אנא פורענות ציון קנאה רבא ורגז רב מן קדמי על עממא דאקניוהא:
- 3 כדן אמר ייי איתוב לציון ואשרי שכנתי בגו ירושלם ותתקרי ירושלם קרתא דקושטא וטור בית מקדשא דיי צבאות טורא דקדשא:
- 4 כדן⁵³ אמר ייי צבאות עוד יתבון סבין וסבן ברחובי ירושלם וגבר עובדוהי תקניא יגינון עלוהי מסגי יומין:
- 5 ורחובי קרתא ירושלם יתמלין עולימין ועולימן משבחין בפתהא:
- 6 כדן אמר ייי צבאות כד תתיקר דחלתי בעיני שארא דעמא הדין ביומיא האיננון אף קדמי יקרין אמר ייי צבאות:
- 7 כדן אמר ייי צבאות הא אנא פריק ית עמי מארע מדינחא ומארע מעלני שימשא:
- 8 ואעיל יתהון וישרון בגו ירושלם ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא בקשוט ובזכו:

- 9 כדנן אמר ייי צבאות יתקפן ידיכון דשמעין ביומיא האילין ית פיתגמיא האילין מפורם נביאיא דביומא דשרי לאישתכללא בית מקדשא דיי צבאות היכלא לאיתבנאה:
- 10 ארי קדם מייתי יומיא האינן אגרא דאינשא לא הוה ואגרא דבעירא ליתוהי ולנפקיא ולעליא לית שלמא מן מעיקא ואיגרי ית כל אינשא גבר בחבריה:
- 11 וכען לא כיומיא קדמאי אנא לשארא דעמא הדין אמר ייי צבאות:
- 12 ארי בעידנא ההיא זרעא יהא שלם גופנא תתן איביה וארעא תתן ית עללתה ושמיא ישמשונן בטלהון ואחסין ית שארא דעמא הדין ית כל ברכתא האילין:
- 13 ויהא כמא דהויתון לוטיא בעממיא בית יהודה ובית ישראל כן אפרוק יתכון ותהון מברכין לא תידחלון יתקפן ידיכון:
- 14 ארי כדנן אמר ייי צבאות כמא דחשיבית לאבאשא לכון כד ארגיזו אבהתכון קדמי אמר ייי צבאות ולא תב מימר:
- 15 כן תבית חשיבית ביומיא האילין לאוטבא ליתבי ירושלם וית דבית יהודה לא תידחלון:
- 16 אילין פיתגמיא דתעבדון מלילו קושטא גבר עם חבריה ודינא ושלמא דינו בקירויכון:
- 17 וגבר ית בישת חבריה לא תחשבון בלבכון ושבעתא דשקרא לא תירחמון ארי ית כל אילין דרחיקת אמר ייי:
- 18 והוה פיתגם נבואה מן קדם ייי צבאות עמי למימר:
- 19 כדנן אמר ייי צבאות צומא רביעאה וצומא חמישאה וצומא שביעאה וצומא עשיראה יהא לבית יהודה לביע ולחזו ולמועדן טבין וקושטא ושלמא רחמו:
- 20 כדנן⁵⁴ אמר ייי צבאות עוד דייתון עממין ויתבי קרוין סגיאין:
- 21 ויהכון יתבי חדא עם חדא למימר נזיל מזל לצלאה קדם ייי ולמתבע אולפן מן קדם ייי צבאות דין לדין יימר איזיל אף אנא:
- 22 וייתון עממין סגיאין ומלכוון רברבן למתבע אולפן מן קדם ייי צבאות בירושלם ולצלאה קדם ייי:
- 23 כדנן אמר ייי צבאות ביומיא האינן דיתקפון עשרה גוברין מכל לישני עממיא ויתקפון בכנף גבר יהודאי למימר נזיל עמכון ארי שמענא דמימרא דיי בסעדכון:
- 9,1 מטל פיתגמא דיי בארע דרומא ודמשק תתוב למהוי מארע בית שכינתיה ארי קדם ייי גלן עובדי בני אינשא ויתרעי בכל שבטיא דישראל:
- 2 ואף חמת תתוב למהוי מארע בית שכינתיה צור וצידון ארי תקיפת לחדא:
- 3 ובנת צור תוקפא לה וכנישת כספא כעפרא ודהבא כטין שוקין:
- 4 הא יי מתריך לה וירמי בימא עותרהא והיא בנורא תתוקד:
- 5 תיחזי אשקלון ותידחל ועזה ותיזוע לחדא ועקרון ארי בהיתת מבית רוחצנהא ויבד מלכא מעזה ואשקלון לא תתוב:
- 6 ויתבון בית ישראל באשדוד דהוה בה כנוכראין דלית להון אבא⁵⁵ ואיבטיל רבות פלישתאי:
- 7 ואישיצי אכלי דמא ושקצא מביניהון ויסוף חיליהון וגיוירין דישתארוון בהון יתוספון אף אינן על עמא דאלהנא ויהון כרברבין דבית יהודה ועקרון תתמלי בית ישראל בירושלם:
- 8 ואשרי בבית מקדשי שכינת יקרי ותקוף דרע גבורתי כשור דאישא מקף ליה סחור סחור מדעדי ומדתאיב ולא יעיבר עליהון עוד שולטן ארי כען גלית גבורתי לאוטבא להון:
- 9 בועי⁵⁶ לחדא כנישתא דציון יבבי כנישתא דירושלם הא מלכך אתי לגויך זכאי ופריק הוא ענותן ורכיב על חמר ועל עול בר אתנן:
- 10 ואשיצי רתיכון מאפרים וסוסון מירושלם ואתבר תקוף עבדי קרב משירית עממין וידין שלמא למלכוותא וישלוט מימא ועד מערבא ומפרת עד סייפי ארעא:

- 11 אף אתון דעל דמא איתגזר לכון קיים פרקית יתכון משעבוד מצראי ספיקית צורכיכון במדברא דצדי הא כגוב ריקן דלית מיין ביה:
- 12 תובו למיהוי כרכין תקיפין אסיריא דמסברין לפורקנך אף יומא דין אשלח לחואה לכון דעל חד תרין בטבוון דאמרית לכון איתי לכון:
- 13 ארי תקיפית קדמי דבית יהודה בקשתא מתיחא בבית אזינן מלית גבורא בית ישראל ואגבר בניך ציון על בני עממיא ואישוינך כחרבא ביד גיברא:
- 14 וייעליהון יתגלי ויהון נפקין כברקין פיתגמוהי ומן קדם ייי אלהים בשופרא יתקע וידבר בעלעול רוח דרומא:
- 15 ייי צבאות ירחם עליהון וישלטון בעממיא ויקטלונן ושארהון יגמרון כמא דשדין אבנא בקלעא ויבזון ית ניכסיהון וישבעון מנהון כשתי חמר ותהא נפשיהון מליא תפנוקין כמזרק דמלי סלת ומשח ויהון מזהרין כדמא דמזהר על כותל מדבחא:
- 16 ויפרקינן ייי אלההון בעידנא ההיא על דאיתבדרו כענא עמיה ארי יבחרינון כאבני אפודא ויקרבינון לארעהון:
- 17 ארי מה טב ומה יאי אולפן אוריתא לנגודיא ודין דקשוט מתקן בכנישתא:
- 10,1 שאילו מן קדם ייי מיטרא בעידן לקיש ייי עביד רוחין ומחית מיטרא לבני אינשא למיתן להון עיבורא למיכל ועשבא לבעירא בחקלא:
- 2 ארי פלחי צילמיא ממללין אונס וקסמיא מתנבן שקר ונביי שיקרא בנבואת שיקריהון שיקרא ממללין ללא מידעם מנחמין על כן איתבדרו כבידור ענא גלן ארי לית מלך:
- 3 על⁵⁷ מלכיא הוה רוגזי ועל שלטוניא אנא מסער עליהון חוביהון ארי דכיר ייי צבאות ית עמיה ית דבית יהודה וישוי יתהון כסוס תקיף דזיין בקרבא:
- 4 מיניה מלכיה מיניה משיחיה מיניה תקוף קרביה מיניה יתרבון כל פרנסוהי כחדא:
- 5 ויהון כגיברין בית ישראל דיישין קטילי עממיא כטין שוקין בקרבא ויגיוון קרב ארי מימרא דיי בסעדיהון ויבהתון רכבי סוסון:
- 6 ואגבר ית דבית יהודה וית דבית יוסף אפרוק ואכניש גלוותהון ואירחם עליהון ויהון כדלא טלטילתינון ארי אנא ייי אלההון אקביל צלותהון:
- 7 ויהון כגיברין דבית אפרים ויחזי לבהון כשתי חמר ובניהון יחזון ויחדון יבוע לבהון במימרא דיי:
- 8 אכלי לכנשא גלוותהון ואקרינון ארי פרקתינון ויסגון כמא דאמיר עליהון דיסגון:
- 9 וכמא דבדרתינון ביני עממיא דבארע רחיקא הוו דכירין לדחלתי ויורכון שני חיין עם בניהון ויתבון:
- 10 וכמא דאפיבתינון מארעא דמצרים כן מאתור אקריב גלוותהון ולארע גלעד ומקדשא אעילינון ולא יסופק להון:
- 11 ויתעבדון להון ניסין וגבורן כמא דאיתעבידו לאבהתהון במעברהון בימא ויחזון בפורענות שנאיהון כמא דאיטרפו גיבריא בגלי ימא ויבהתון כל מלכי עממיא ויבטיל תוקפא מאתוראי ושולטן מצראי יעדי:
- 12 ואגברינון במימרא דיי ובשמיה יהכון פריקין אמר ייי:
- 11,1 פתחו עממיא תרעיכון ותשיצי אישתא תוקפיכון:
- 2 אילילו מלכיא ארי איתברו שלטוניא דעתיירי נכסיא איתבזיו אילילו טורני מדינתא ארי אתבז מחוז תוקפיכון:
- 3 קל ציוות מלכיא ארי איתבזיו מחוזיהון קל נהמתהון כבני אריוון כד יביש עליהון רום ירדנא:
- 4 כדן אמר ייי אלהים איתנבי על פרנסיא דאיתמניאו לפרנסא ית עמי ואינון שלטו בהון כענא

- לנכסתא:
 5 דקניהן קטלין להון אמרין לית עלנא חובא ומזבניהן אמרין בריך ייי דעתרנא ורעיהן לא חסין עליהן:
 6 ארי לא אחוס עוד על יתבי ארעא אמר ייי והא אנא מגרי ית אינשא גבר ביד חבריה וביד מלכיה ויבזון ית ארעא ולא אשזיב מידהון:
 7 ומניתי פרנסיא על עמא ואינון שליטו בהון כענא כענא לניכסתא ומסכינו וטלטילו ית עמי ואיתפליגו קדמי לתרתין פולגון איתפליגו בית ישראל על דבית יהודה קצו במלכותא דבית דוד דבהון רעוא קדמי למיהוי פרנסין על עמי:
 8 ושיציתי ית תלתא פרנסיא בירחא חד ירבעם ועמרי ואחאב⁵⁸ ורחיק מימרי יתהון על דנפשהון דקצת בפולחני:
 9 ואמרית דלא למנאה עליכון פרנס דמייתין ימותון ודמשתצין ישתיצון ודישתארוון יבזון גבר ית ניכסי קריביה:
 10 ואיתיתי ית סנחריב מלכא דאתור על מלכא דישראל ואגליתי יתיה על דאשניאו ית קיימא דגזרית עמהון דלא למפלח לטעוותא בכין גלו לביני עממיא:
 11 ועל דאשניאו קיימא גלו בעידנא ההיא וידעון כן אנותניא וחשיכי עמא דעבדו רעותי ארי פיתגמא דיי הוא:
 12 ואמרית להון אם תקין בעיניכון עיבידו רעותי ואם לא איתמנעו ועבדו ית רעותי גוברין מקצת:
 13 ואמר⁵⁹ ייי לי כתב דזכרן עובדיהון בחלש כתבא ורמי יתיה לבית מקדשא לתחות יד אמרכלא רבא חלף דיקרית דחלתי בעיניהון וכתבית ית דזכרן עובדיהון בחלש כתבא ורמיית יתיה לבית מקדשא דיי לתחות יד אמרכלא רבא:
 14 ואיתיתי נבוכדנאצר מלכא דבבל על צדקיה מלך שבטא דבית יהודה ואגליאו יתיה על דאשניאו קיימא אף אינון דבית יהודה כאחיהון דבית ישראל:
 15 ואמר ייי לי עוד איזיל אתנבי על פרנסא טפשא:
 16 ארי הא אנא מקים פרנסא בארעא דשגן לא יבעי ודאיטלטלו לא יתבע דתבירין לא יסי דקימין לא יסובר ונכסי עתירא יבזו ושארהון יגמר:
 17 ווי על פרנסא טפשא דאיתפקד ליה עמא לפרנסא דהוא דמי לטבחא דסכיניה בידיה ועיניה על שמינתא למיכס דרעיה מיבש ייבש ועיניה דימינא מיכהא תיכהא:
 12,1 מטל פיתגמא דיי על ישראל אמר ייי דתלא שמיא ושכליל ארעא וברא רוחיה דאינשא במעוה:
 2 הא אנא משוי ית ירושלם מאן מלי מרוי לכל עממיא סחור סחור ואף דבית יהודה ייתנון עממיא כיד אנוסין בצירא לירושלם:
 3 ויהא בעידנא ההיא אישוי ית ירושלם אבן תקלא לכל עממיא כל אנסהא איתבזא יתבזון ויתכנשון עלה כל עממי ארעא:
 4 בעידנא ההיא אמר ייי אמחי כל סוסוות עממיא בטפשותא ורוכביהון בשעממותא ועל דבית יהודה אגלי ית גבורתי לאוטבא להון וכל סוסוות עממיא אמחי בסמיותא:
 5 ויימרין רברבי יהודה בלבהון איתתכח פורקן ליתבי ירושלם במימרא דיי צבאות אלההון:
 6 בעידנא ההיא אשוי ית רברבי יהודה כלכוש דנור באעיא וכבעור דאישא בעמירא ויבזון מן דרומא ומן ציפונא ית כל ניכסי עממיא סחור סחור ותתב עוד ירושלם באתרה ותצלח ירושלם:
 7 ויפרוק ייי ית קירווא דבית יהודה בקדמיתא בדיל דלא תסגי איתרברבות בית דוד ואיתרברבות יתבי ירושלם על דבית יהודה:
 8 בעידנא ההיא ירחם ייי על יתבי ירושלם ויהא דחלש בהון בעידנא ההיא כדוד ובית דוד כרברבין יצלחון כמלאכא דיי קדמיהון:

- 9 ויהא בעידנא ההיא אתבע לשיצאה ית כל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם:
- 10 ואשפוך על דבית דוד ועל יתבי ירושלם רוח חסד ורחמין ויבעון מן קדמי על דאיטלטלו ודאתקטיל פרנסיהון בתרעא דרושלם ויספדון עלוהי בית ישראל כמא דמספדין על יחידא ויימרון עלוהי כמא דממרין על בוכרא:
- 11 בעידנא ההיא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הודד רמון בר טברימון ברמות גלעד וכמספדא דיאשיה בר אאמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדו:
- 12 ויספדון דיירי ארעא זרעיין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעיית בית דוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעיית בית נתן גבריהון לחוד ונשיהון לחוד:
- 13 זרעיית בית לוי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעיית בית שמעי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד:
- 14 כל זרעייתא דאישתארא זרעיין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד:
- 13,1 בעידנא ההיא יהא אולפן אוריתא גלי כמבוע דמיין לבית דוד וליתבי ירושלם ואשבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטס תורתא דחטאתא:
- 2 ויהא בעידנא ההיא אמר יי אשיצי ית שום טעוות עממיא מן ארעא ולא יהא דוכרן משומהון עוד ואף ית נביי שיקרא וית רוח מסאבא אבטל מן ארעא:
- 3 ויהא ארי יתנבי גבר עוד ויימרון ליה אבוהי ואימיה ילדוהי לא יתקיים ארי שקרא איתנביתא בשמא דיין וידקרון יתיה אבוהי ואימיה ילדוהי באיתנביותיה:
- 4 ויהא בעידנא ההיא יבהתון נביי שיקרא גבר מנבואתיה באיתנביותיה ולא יתנבון עוד שקר בדיל לאלפא שקרין:
- 5 ויימר לא נביא אנא גבר פלח בארעא אנא ארי אינשא אקנייני מזעורי:
- 6 ויימר ליה מה מחתא האילין דאתא עלנא הלל בעובדי ידנא ויימר יאות לקינא בחובין דרחימנא:
- 7 חרבא איתגלא על מלכא ועל שלטונא חבריה דכוותיה דדמי ליה אמר יי צבאות קטול ית מלכא ויתבדרון שילטוניא ואתיב ית מחת גבורתי על תנינא:
- 8 ויהא בכל ארעא אמר יי תרין חולקין דבה ישתיצון ויסופון ותלתא ישתאר בה:
- 9 ואעיל ית תלתא בעקא בכור דאישא ואצרופינון כמא דצרפין ית כספא ואבחרינון כמא דבחרין ית דהבא הוא יצלי בשמי ואנא אקביל צלותיה אמרית עמי הוא והוא יימר יי אלהי:
- 14,1 הוא יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלם:
- 2 ואכניש ית כל עממיא לירושלם לאגחא קרבא ותתכביש קרתא ויתבאזון בתיא ונשיא ישתכבן ויפוק פלגה דקרתא בגלותא ושאר עמא לא יפסוק מן קרתא:
- 3 ויתגלי יי ויגיה קרבא בעממיא האינון כיום אגרותיה קרב על ימא דסוף:
- 4 ויתגלי בגבורתיה בעידנא ההיא על טור זיתא דעל אפי ירושלם מדרומא ויתבזע טור זיתא מפלגיה למדינתא ולמערבא חילא רבא לחדא ויתלש פלגיה דטורא לציפונא ופלגיה לדרומא:
- 5 ויסתתם חילא דטוריא ארי ימטי חילת טוריא לאצל ותעירקון כמא דערקתון מן קדם זיעא דהוה ביומי עוזיה מלך שיבטא דבית יהודה ויתגלי יי אלהים וכל קודשוהי עימיה:
- 6 ויהי בעידנא ההיא לא יהא נהורא אלהין עדי וגלדי:
- 7 ויהי יומא חד הוא ידיע קדם יי לא כניהור יומם ולא כקבל לילי ויהי לעידן רמשא יהי נהורא:
- 8 ויהי בעידנא ההיא יפקון מי מבוע מירושלם פלגיהון לימא דמדינחא ופלגיהון לימא מערבא בקיטא ובסיתורא יהון נפקין:
- 9 ותתגלי מלכותא דיין על כל יתבי ארעא בעידנא ההיא יפלחון קדם יי כתף חד ארי שמיה יציב בעלמא ולית בר מיניה:
- 10 יקפה לכל ארעא במישרא מגבע לרמון דרום ירושלם ותיתרבי ותיתב באתרה למתרע שבט

- בנימין עד אתר תרעא קדמאה עד תרע זויטא וממגדל פקוס עד שיחי מלכא:
 11 ויתבון בה וקטלא לא יהי עוד ותיתב ירושלם לרוחצן:
 12 ודא⁶⁰ תהי מחתא דימחי יי ית כל עממיא דמתכנשין אתן על ירושלם יתמסי בשריה והוא קאים על רגלוהי ועינוהי יתמסיין בגלגליהון ולישנהון יתמסי בפומהון:
 13 ויהי בעידנא ההיא יהי שיגוש קטלא קדם יי סגי בהון ויתקפון גבר ביד חבריה ותתלש ידיה עם ידא דחבריה:
 14 ואף דבית יהודה ייתנון עממיא כד אניסין לאגחא קרבא בירושלם ויכנשון ניכסי כל עממיא סחור סחור דהבא וכספא ולבושין לסגי לחדא:
 15 וכן תהא מחת סוסיא כודניא גמלא וחמרא וכל בעירא דיהא במשיריתא האינן כמחתא הדא:
 16 ויהי כל דישתאר מכל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם ויסקון כזמן שתא בשתא למסגד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמחג ית חגא דמטליא:
 17 ויהי דלא יסק מזרעית עממיא דארעא לירושלם למיסגד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולא עליהון יהא מיטרא:
 18 ואם מלכות מצרים לא תיסק ולא תיתי ולא להון יסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי יי ית עממיא דלא יסקון למחג ית חגא דמטליא:
 19 דא תהי פורענות מצראי ופורענות כל עממיא דלא יסקון למחג ית חגא דמטליא:
 20 בעידנא ההיא יהא כל ברורת סוסא קודשא קדם יי ויהון דודיא דבית מקדשא דיי סגיאין כמזרקא קדם מדבחא:
 21 ויהי כל דוד בירושלם וביהודה קודשא קדם יי צבאות וייתון כל דדבחין ויסבון מנהון ויבשלון בהון ולא יהי עביד תגרא עוד בבית יי צבאות בעידנא ההיא⁶¹:

1. Am. פתגם S [פיתגם].
2. Am. S נביא [נבייא].
3. Am. דארגזו S [דארגיזו].
4. Am. לפלחני S [לפלחני].
5. Am. ואתפני S [ואיתפני].
6. S. דאיתנביאו.
7. S. עדוא.
8. S. נביאה.
9. S. אחזינד, אחזינד, 2^a m., אחזנד, 1^a m.
10. S. הליכנא [הלכנא].
11. S. ושקטה [ושקטא].
12. S. רגזית [רגיזית].
13. El ms. de S continúa la numeración de vv. como en Sp.
14. S. והא + [יי].
15. S. למיעבד [למעבד].

16. אילין está abreviado.
17. S. בקומה [בקומא]
18. S. זיין [זין]
19. Aquí empieza el cap. Alfonso de Zamora, tanto en el ms. Villa-Amil n° 4, como en el Salamanca M-.
20. S. בגוזה [בגוה]
21. S. ציפונא [צפונא]
22. S. איכלו [אכלו]
23. S. מתגלי [מיתגלי]
24. S. מתגלי [מיתגלי]
25. La 2^a m. borra כין כנישתא דציין כין, tampoco está en S.
26. S. וגבורת, וגבורתיה 2^a m. [גבורתיה 1^a m.]
27. S. תידחלון [תדחלון]
28. S. ענוותן [ענותן]
29. S. ותדעון [ותידעון]
30. S. ואירחים [וארחם]
31. S. ומייתין [ותימו]
32. S. ותדעין [ותידעין]
33. Esta Tosefta no se encuentra en Sperber.
34. S. דמתרגשין [דמיתרגשין]
35. S. בלבהון [בלביהון]
36. S. בלבהון [בלביהון]
37. S. ושיטנא [וסטאה]
38. S. לאשטנא [לאסטנא]
39. S. אמיר [אמר]
40. S. דאיתבחר [דיתבחר]
41. S. אישוף [אשוף]
42. S. לסיטנא [לירחטי]
43. S. סיטנא [יחטא]
44. S. דקדיש [דקדש]
45. S. איתרמי [יתרמי]
46. S. קוליה [קוליא]

47. En el ms. S pone en el margen תוס' (פתא).
48. En S. va en mayúsculas que ocupan 2 líns.
49. Aquí no indica Tosefta, pero lo es, y no aparece en Sp; seguidamente pone la lectura tradicional.
50. En S. va con mayúsculas, ocupando 2 líns.
51. Esta última haggadá no se encuentra en Sp.
52. S repite dos veces לך, y el 2º lo tacha la 2ª m.
53. En S la ם 1ª se pone en mayúsculas que ocupa 2 líns. en los vv. 4,6,7,9.
54. En S la ם de los vv. 20 y 23 es mayúscula, ocupa 2 líns.
55. Este inciso falta en Sp.
56. En S en mayúsculas, que ocupan 2 líns.
57. En S con mayúsculas.
58. Este inciso no aparece en Sp.
59. Las dos primeras letras van en mayúsculas.
60. Esta palabra en S va en mayúscula.
61. En S escribe en hebreo un colofón: "se terminó el libro de Zacarías. Aleluyah".